

Gemeenteopbouw en baptist blijven

Op 30 september jl. kwamen in Apeldoorn ongeveer 100 mensen bij elkaar, afkomstig uit 38 baptistengemeenten. Doel: van gedachten wisselen over 'Gemeenteopbouw en Baptist blijven'. Er werden lezingen gehouden door br. R. Erwich en br. O.H. de Vries. Van de laatste lezing geven we een deel weer. Een inspirerende dag, volgens de deelnemers.

Baptisten identiteit

Deze studiedag heeft als titel meegekregen: 'Gemeenteopbouw en Baptist blijven'. Toen in een vergadering van de Stuurgroep Gemeente Opbouw deze titel werd voorgesteld, reageerde iemand spontaan met een aanscherping: 'Gemeenteopbouw en *toch* Baptist blijven'. Dat veronderstelt een spanning tussen gemeenteopbouwprocessen en zoiets als 'de baptisten identiteit'. Als de identiteit van personen en gemeenschappen onderwerp van gesprek wordt is er bijna altijd wat met die identiteit aan de hand, zoiets als een identiteitscrisis. Identiteit is geen statisch begrip: identiteit leeft, reageert, beweegt, verandert met alles wat er in de omgeving verandert. Als het om mensen en gemeenschappen van mensen gaat, is het een eigen karakter dat in verschillende situaties steeds een nieuw gezicht heeft. Identiteit is: hetzelfde telkens anders. De Baptisten identiteit is niet een soort harde pit, diep in de baptisten ziel. Identiteit is dynamisch. Identiteit komt aan de orde, wanneer dingen veranderen: 'Gemeenteopbouw en toch Baptist blijven'. In dat beroep op baptisten identiteit gaat het niet om een rem op het veranderingsproces, dat in gemeenteopbouwactiviteiten op gang komt, maar om een oriëntatiepunt, om de goede koers door de vaargeul van het baptisme in de geschiedenis. Wat is onopgeefbaar voor baptisten? Wat maakt een gemeente tot een baptisten-gemeente? Identiteit heeft alles met geschiedenis te maken. Identiteit is identiteit in wording en verandering.

Voorbeelden uit de geschiedenis van het baptisme

Ik wil de gemaakte opmerkingen over de baptisten identiteit illustreren met voorbeelden uit de geschiedenis. Ik kies daarvoor twee identiteitsgevoelige punten uit: de doop en het vrijheidsprincipe. Aan de hand daarvan wil ik demonstreren dat baptisten identiteit een identiteit in wording en verandering is. Wanneer een niet-baptist ons vraagt naar het eigensoortige van het baptisme, gaat het gesprek binnen 5 minuten over de kwestie van geloofsdooop en kinderdoop. Als Nederlandse baptisten weten we niet beter of daar zit de baptisten identiteit: in een - tegenwoordig vriendelijk en pastoraal gestelde - afwijzing van de kinderdoop. Enkele tientallen jaren ging die afwijzing veel verder. Ze had ook haar uitwerking op de kinderopdracht in onze gemeentes. Een dertig, veertig jaar geleden was het in onze gemeentes gebruik om kinderen op te dragen, terwijl ze er zelf niet bij waren: de indruk zou gewekt kunnen worden dat de baptisten kinderopdracht een surrogaat is voor de kinderdoop. De doop is voor baptisten een identiteitsgevoelig punt. Maar dat we als Nederlandse baptisten altijd terecht komen in een discussie over geloofsdooop en kinderdoop, heeft veel te maken met onze kerkelijke omgeving. Vanaf het begin, anderhalve eeuw geleden, heeft het Nederlandse baptisme zich waar moeten maken als een kleine minderheid te midden van kinderdopende reformatische kerken.

Het baptisme is zo niet begonnen. Het baptisme dateert uit het begin van de 17^e eeuw. Het begon in een groep Engelsen die om geloofsredenen uit Engeland naar Amsterdam waren gevlucht. Ze hadden zich afgescheiden van de Engelse staatskerk, die volgens hen een valse kerk was. Ze hadden in Engeland een eigen gemeente gevormd, maar dat was bij de wet verboden. Vandaar de vlucht naar het tolerante Holland. In Amsterdam kwam een van de leiders van die vluchtelingengemeente - John Smyth - tot de overtuiging dat die in Engeland gestichte eigen gemeente feitelijk helemaal geen gemeente was. Want die gemeentestichting had niet plaatsgevonden op basis van bediening van de doop. Alle leden waren ooit als kind gedoopt in de Engelse staatskerk. En dat was een valse doop geweest. Niet zozeer omdat het een kinderdoop was, maar omdat het een doop was geweest in een valse kerk, bediend door valse ambtsdragers. Bij de stichting van de eigen gemeente had de doop opnieuw bediend moeten worden! John Smyth vulde dit verzuim alsnog aan. Zó is het Baptisme begonnen! In de eerste baptistendoop ging het niet om de bestrijding van de kinderdoop, maar om de stichting van een nieuwe, ware gemeente.

De wijze waarop de doop de baptisten identiteit bepaalt, is mede afhankelijk van de omgeving. In de Nederlandse situatie is voor baptisten de laatste tientallen jaren veel veranderd. Als Baptisten worden we niet meer direct als sektariërs in de hoek gezet. We worden daardoor minder geprikkeld om ons tegenover de gevestigde kerken te profileren. Daarbij komt, dat wij al lang niet meer het monopolie bezitten van de doop op belijdenis van geloof. Het wemelt in Nederland van gemeentes en groeperingen die de geloofsdooop praktiseren. En de kinderdoop is ook binnen de gevestigde kerken een discussiepunt geworden. Populair gezegd: als Nederlandse baptisten zijn we voor onze identiteit minder afhankelijk van de doop geworden. Geen baptist valt meer van zijn geloof als in zijn kapel

een baby begint te huilen. We zijn op dit punt over onze kinderdoopallergie heen gegroeid. Een meerderheid van onze gemeenten kent nu een zogenaamd 'open avondmaalsviering'. Een toenemend aantal gemeenten kent naast de gedoopte leden een categorie 'vrienden' of 'huisgenoten'. Het betreft niet op belijdenis van geloof gedoopte gelovigen, die van harte meeleven in de gemeente, zich onder haar pastorale zorg stellen, financieel bijdragen en zonder stemrecht toegang hebben tot de gemeentevergaderingen. Zijn we minder baptist geworden? Verliezen we onze identiteit als doperse geloofsgemeenschap? Of heeft door veranderde omstandigheden onze gevoeligheid voor de doop een ander gelaat gekregen?

Baptisten vrijheid

Het vrijheidsbeginsel is deel van de baptisten identiteit. Maar door de baptisten geschiedenis heen heeft het vrijheidsbeginsel heel verschillende gezichten getoond. Allereerst heeft het baptisten vrijheidsbeginsel gezicht gekregen in de baptisten inzet voor *vrijheid van geloof en geweten*. Dit gebeurde - zoals het gaat met identiteitsgevoelige punten - onder druk van de omstandigheden. Zoals eerder reeds opgemerkt, lag het begin van het baptisme in een situatie van staatskerkelijke onderdrukking van religieuze minderheden. In het Engeland uit het eind van de 16^e en het begin van de 17^e eeuw legden kerk en koning in nauwe samenwerking de wet op aan gelovigen. Het was verboden andere godsdienstige samenkomsten te bezoeken dan de diensten in de Engelse staatskerk. In die kerk was van alles hogerhand voorgeschreven: de inrichting van de eredienst, de gebeden, de viering van het avondmaal, de kleding van de dienstdoende geestelijken etc., etc. Een gelovige had in feite niets anders te doen dan zich te conformeren. Dit prikkelde grote groepen gelovigen. Het deed een appèl op de christelijke vrijheid waarin een gelovige door God geplaatst is. Juist de kerkreformatie had dit vrijheidsbeginsel opnieuw in het licht geplaatst. Had Luther niet een geschrift doen zien onder de titel: 'Van de vrijheid van een christenmens'? Schreef de kerkreformatie daarin niet dat een christen in geloofszaken niemands onderdaan is?

In het protest tegen geestelijke onvrijheid, georganiseerd in een machtsalliantie van kerk en staat, is het baptisme geboren en groot geworden. Eén van de eerste baptisten leiders, Thomas Helwys, richtte zich in het begin van de 17e eeuw vanuit de gevangenis tot de koning met een pleidooi voor geloofs- en gewetensvrijheid. Hij was gevangen gezet vanwege zijn afwijkende geloofsopvattingen en praktijken. Hij schreef aan de koning: 'De koning is een sterfelijk mens en geen God. De koning heeft geen gezag over de onsterfelijke zielen van zijn onderdanen'. Dit pleidooi voor godsdienstvrijheid heeft de toon gezet voor het baptisme in later eeuwen, tot op de dag van vandaag. Het is identiteitsbepalend geworden. Het heeft in vele landen het baptisme een grote geestelijke, maatschappelijke en ook politieke slagkracht gegeven. Baptisten liepen voorop in de strijd voor geloofs- en gewetensvrijheid in landen waarin onderdrukking praktijk was. Dit maakte in die landen het baptisme tot een vormgeving van christelijk geloof met grote aantrekkingskracht. Deze kant van het baptisten vrijheidsbeginsel heeft in Nederland nooit een grote rol gespeeld. Toen het baptisme in de veertiger jaren van de vorige eeuw zijn opwachting in Nederland maakte, had ons land al meer dan dertig jaar geen staatskerk meer. De Nederlandse hervormde kerk had in de praktijk nog wel een bevoorrechte positie. Maar de gelijkwaardigheid van alle geloofsgemeenschappen lag staatsrechtelijk vast.

Wanneer het gaat om vrijheid als deel van de baptisten identiteit moet in de tweede plaats genoemd worden *de vrijheid van de gelovige om zelf de bijbel uit te leggen en in het dagelijks leven toe te passen*. In het verkeer met God heeft een gelovige niet de bemiddeling van ambtsdragers of de kerk nodig. Hij is daarin zelf tegelijk verantwoordelijk en vrij. Deze vrijheid is de vrijheid van de individuele gelovige. Het baptisten vrijheidsbeginsel krijgt onder bepaalde omstandigheden dit gezicht. Het valt op dat op deze vrijheid een beroep wordt gedaan in literatuur die protesteert tegen de fundamentalistische machtsovername in de Conventie van zuidelijke Amerikaanse baptisten. Aan het eind van de zeventiger en begin van de tachtiger jaren kwamen fundamentalisten op de sleutelposities van de Southern Baptist Convention. Alles wat rook naar liberale theologie en ethiek en politieke stellingname, kwam op een zwarte lijst. Lang niet alle zuidelijke baptisten stemden in met deze verenging in getolereerde overtuigingen en keuzes. Tegenover deze ontwikkeling plaatsten zij het baptisten principe van individuele vrijheid van de gelovige om zelf de bijbel uit te leggen en op basis daarvan in het leven keuzes te maken. In gemeenteopbouw wordt de individualiteit van het gemeentelid naar voren geroepen. Zijn persoonlijk gaven zijn belangrijk. In het kringenwerk hangt alles mede af van zijn persoonlijke inbreng. Dit vraagt over en weer ruimte, respect en aanvaarding. Zal in een proces van gemeenteopbouw de baptisten vrijheid van de individuele gelovige meer nadruk krijgen?

Tenslotte moet de *vrijheid van de plaatselijke gemeente* genoemd worden, vooral bekend onder de naam van 'autonomie van de lokale gemeente'. Vanaf het begin heeft in de baptisten visie op de gemeente de plaatselijke gemeente centraal gestaan. Weldra ontstond in de 17^e eeuw in Engeland een regionaal contact tussen gemeenten die elkaars burens waren, de zgn. 'associations'. Het gezag van die 'associations' was altijd een discussiepunt. Soms probeerde men een 'association' zeggenschap te geven in het plaatselijke beroepingswerk. Maar doorgaans

functioneerde een *association* slechts als een adviesorgaan voor de autonome plaatselijke gemeenten. Rond de wisseling van de 17^e naar de 18^e eeuw ontstond er een bovenlokaal samenwerkingsverband tussen baptisten met het oog op specifieke taken als zending en Bijbelverspreiding. Dit vond plaats binnen zgn. *societies*. *Societies* waren particulier initiatief van gelovigen. Van zo'n *society* konden zowel individuele personen als gemeenten lid worden. Pas in 1890 kwam het in Engeland tot de oprichting van een overkoepelende Unie van baptistengemeenten.

De geschiedenis van het Amerikaanse baptisme vertoont eenzelfde beeld, als het gaat om de bovenlokale banden tussen baptistengemeenten. Eerst waren er de regionale *associations* die meestal als adviescollege dienden. Daarna ontstonden de *societies* voor de uitvoering van specifieke taken die de mogelijkheden van lokale gemeentes te boven gingen. In 1845 leidde een breuk onder Amerikaanse baptisten vooral tussen voor- en tegenstanders van de slavenhouderij tot de oprichting van een centrale baptisten organisatie, de reeds genoemde Southern Baptist Convention. Deze conventie ontwikkelde zich steeds meer tot een financiële en organisatorische paraplu, waaronder alle lokale gemeenten en takken van gezamenlijk werk hun plek hadden. Rond 1980 kwamen leiders met een bepaalde conservatieve theologische en politieke overtuiging op de centrale posten van de Conventie. Heel opvallend draaien zuidelijke baptisten - de zgn. *moderates* de gematigden die de strakke radicale koers van de nieuwe leiders niet accepteren - dan de klok terug. Ze maken zich los van het centrale gezag van de Conventie, stichten autonome gemeenten en richten als particulieren en groepen gemeenten *societies* op ten behoeve van voorgangersopleiding, evangelisatiewerk, sociaal werk, etc. Vroegere baptisten tijden herleven. Onder de druk van een ongewenst centraal bestuur krijgt het baptisten vrijheidsprincipe weer gezicht in de autonomie van de plaatselijke gemeente en particulier initiatief.

In Nederland heeft het, sinds de stichting van de eerste baptistengemeente in 1845, bijna veertig jaar geduurd voor baptistengemeenten elkaar in de Unie vonden. De jaren van vóór en na de tweede wereldoorlog waren jaren van Unie-expansie. De Unie kreeg meer bevoegdheden. Het gezamenlijk werk werd uitgebreid. In de loop van de zestiger jaren begon deze ontwikkeling te stagneren. Momenteel kennen weinig baptisten gemeenten een echt *Uniegevoel*. In het bijzonder jonge, snel groeiende gemeenten, hebben weinig of geen affiniteit tot bovenlokale binding. Hun identiteit ligt in de autonomie van de plaatselijke gemeente. Gemeenteopbouwactiviteiten richten zich op de lokale gemeente. Het is de vraag in hoeverre gemeenteopbouwprocessen de autonomie van de plaatselijke gemeenten zullen versterken en de verbondenheid in landelijk werk zullen ondergraven.

O.H. de Vries